

Олена Григорівна Ткаченко

Державна мовна політика України у висвітленні газети «День»

Здобуття Україною незалежності стало основою для її розвитку як окремої держави, зі своєю мовою, культурою та традиціями. Мова є могутнім засобом консолідації держави, важливою ознакою її життєдіяльності. Мова — головний чинник національної геополітичної ідентичності держави, що дає їй перспективу власної презентації у сучасному світі. Формування мовної політики — важливий напрям діяльності держави на шляху консолідації суспільства. Значну роль у цьому процесі відіграють медіа. Відтак, основні засади державної мовної політики суспільство сприймає, передусім, завдяки ЗМІ, які визначають статус певного явища, чи події, формуючи громадську думку. Газета «День» одна з небагатьох в Україні, редакційна політика якої формується на національних інтересах послідовно й наполегливо втілює в життя українську національну ідею¹.

Мовна політика держави як наукова проблема є актуальною і в Україні і за кордоном. Мовні відносини у суспільстві, двомовність, вплив екстралінгвальних факторів на формування державної мовної політики, її висвітлення ЗМІ стали об'єктом дослідження таких вчених, як: М. Варич, П. Грищенко, А. Євграфова, Г. Євсєєв, І. Зоц, М. Карпенко, Л. Ковач, Л. Лизанчук, Л. Масенко, О. Сербенська, А. Тараненко, І. Фаріон, М. Яцимірська та інших.

Питання мовної політики у пострадянських країнах досліджували В. Алпатова, М. Губогло та інші.

Зарубіжні дослідники, зокрема Е. Вілсон, Д. Джанмаат, Т. Кузе, Г. Фоззін вивчали різні площини сучасних мовних відносин в Україні.

Мета нашого дослідження — з'ясувати роль газети «День» у формуванні державної мовної політики України.

Державна мовна політика — це «система сукупних заходів держави, яка базується на конституційних принципах, призначена для практичного здійснення державного управління та досягнення поставлених цілей»². Відтак

¹ ЄВГРАФОВА, А. О., ТКАЧЕНКО, О. Г.: *Українська національна ідея як українське духовне начало*. In: Вісник Сумського державного університету 1/2008, с. 164–169.

² ЄВСЄЄВА, Г.: *Реалізації державної мовної політики в Україні в контексті української національної ідеї*. In: Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури 4/2011, с. 62.

для утвердження державної мовної політики в країні необхідна відповідна законодавча база, що є механізмом її становлення і розвитку. В Україні така законодавча база є. У межах статті важко назвати всі закони, постанови та акти, які регулюють мовну ситуацію в країні. Їх більше десяти.

Перший в історії України закон, який надав українській мові статус державної, був прийнятий ще 28 жовтня 1989 року – це Закон УРСР «Про мови в Українській РСР».

Основні напрями державної мовної політики України знайшли відображення у Конституції України, прийнятій 1996 року. Стаття 10 закріплює статус української мови як державної мови України. Згідно з офіційним тлумаченням Конституційного Суду це означає, що українська мова є обов'язковим засобом спілкування на всій території України й водночас гарантує вільний розвиток мов національних меншин.

Це повністю відповідає державотворчій ролі української нації, яка є автономом на території країни і дала офіційну назву державі.

Слід зазначити, що визначення терміну «державна мова», у Конституції України немає. Його дає «Коментар до Конституції України»: державною мовою прийнято називати визнану Конституцією або законом основну мову держави, обов'язкову для використання в законодавстві, офіційному діловодстві, судочинстві, навчанні тощо.

Вживання мов в Україні регламентується й міжнародними правовими актами.

Здавалося б, така поважна законодавча база мала б сприяти утвердженню української мови в Україні та створювати умови для її розвитку як основного засобу комунікації в країні. Проте сподівання на те, що незалежна українська держава в процесі свого становлення виявлятиме максимальну увагу до розвитку і укріплення позицій української мови, не справдилися надії. Не справдилися надії, які поклалися й на утворені в 1997 році Раду з питань мовної політики при Президентові України та Департамент зі здійснення мовної політики при Державному комітетові України у справах національностей та міграції. З часом ці установи припинили своє існування, що серйозно вплинули на державну мовну політику.

В Україні не були створені умови для формування престижності і соціальної значущості української мови і сьогодні ми спостерігаємо деяке послаблення позицій української мови, які були досягнуті на початку 90-х років XX століття. Фактично мовна проблема стала проблемою і соціальною, і політичною, і навіть державною.

Сьогодні, попри велику кількість офіційних документів, які визначають засади державної мовної політики, в Україні немає органів влади, які б слідкували за дотриманням виконання відповідних положень. Зокрема, виконання

прийнятої ще у 1991 році Державної програми розвитку української мови до 2000 року було загальмоване. Така ж доля спіткала й постанову уряду «Про встановлення адміністративної відповідальності за порушення мовного законодавства», «Комплексні заходи щодо розвитку української мови», «Державну програму розвитку та функціонування української мови» на 2004–2010 роки. Фактично нічого не змінило й рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 року стосовно офіційного тлумачення 10 статті Конституції України: «Українська мова, точніше її державний статус, став заручником політичної боротьби і політичних маніпуляцій».

Прийнятий Верховною радою 5 червня 2012 року та підписаний Президентом України Віктором Януковичем 8 серпня того ж року закон України «Про засади державної мовної політики» ще більш загострив мовну проблему в країні. Закон сколихнув українську громаду, практично розколовши її на російськомовну та україномовну, перекреслив незначні здобутки національної самоідентичності й засвідчив відсутність державної концепції мовної політики, оскільки за 21 рік незалежності українська мова в Україні відповідно до свого статусу, закріпленого Конституцією, не стала державною за суттю.

У межах дослідження нами було опрацьовано 239 номерів газети «День» з лютого по грудень 2012 року, яка в той час виходила кожного дня, окрім понеділка і неділі. Це період обговорення проекту закону України «Про засади державної мовної політики», його прийняття та ситуації, яка склалася потім.

Започатковує аналітична стаття Антоніни Березовенко «Хто зупинить «лінгвістичні війни»» (№ 92, с. 5). Науково обґрунтувавши явище двомовності в Україні автор наголошує, що така мовна ситуація призведе до того, що російська мова витіснить з активного вжитку українську. Проблема двомовності постала в центрі кореспонденції Ігоря Лосєва «Лінгвістична шизофренія» (№ 97–98, с. 20). Двомовність українського телепростору автор вважає деструктивним й пропонує вирішення проблеми, шляхом очищення української мови від суржику та ведення програм українського телефіру українською мовою, що стане початком зміни й свідомості народу України.

До речі, цей журналіст газети «День» послідовно й наполегливо порушує одну із найбільшійших проблем українського інформаційного простору – телемовлення, яка ще більш загостриться з прийняттям закону, про що йдеться в аналітичній статті «Державна, але не обов'язкова?» (№ 102–103, с. 4).

У проблемному звіті «Законопроект № 9073. Поіменна відповідальність» (№ 95, с. 5) журналіст газети «День» Марія Томак відтворює ситуацію обговорення мовного законопроекту, називає парламентарів, які голосували «за», вказуючи зиск, який матиме кожен з них, після прийняття закону. Свій звіт журналістка завершує запитанням, яке адресує колегам: якою мірою за «доленосне» рішення відповідальна вітчизняна журналістика? (№ 95, с. 5).

Жанрову палітру «мовних» матеріалів доповнює блок бліц-інтерв'ю, які провели журналісти газети «День». З Орестом Муцом депутатом від провладної партії під назвою «Я не хочу, щоб мої діти, онуки коли-небудь сказали, що батько чи дід був зрадником» (№ 95, с. 5), який, голосував проти.

Представником політичного альянсу БЮТ Андрієм Сенченко під назвою «Звичайна шулерська маніпуляція влади» (№ 95, с. 5), який акцентував, що опозиція вважає закон антидержавним.

Питання мови для українського суспільства — це питання виживання та державності — так заявив Сергій Головатий у бліц-інтерв'ю «Такого розколу, як через цю московську провокацію, Україна давно не переживала» (№ 115, с. 5) й додав: «Якщо ми досягли законодавчого врегулювання мовної проблеми, це треба в будь-який спосіб захищати: не дозволити змінити Конституцію та прийняти будь-що, хоч би воно й називалося б законом, якщо воно нівелює, знищує статус української мови як державної» (№ 115, с. 5).

Багато увагу редакція газети приділила різним акціям на захист української мови. Замітка «У Львові відбулося віче на захист української мови» (№ 99, с. 5) Тетяни Козиревої. Її журналістське розслідування «Кривосуддя» що далі, то ближче підкрадається до кожного» (№ 99, с. 4) трьох акцій (розведених в часі і просторі) на захист української мови. Згідно з проведеним дослідженням, 2010 року суди в Україні задовольнили 83 % позовів місцевих органів влади про заборону мирних зібрань, а 2011-го — 88 %. Скільки позовів влади задоволено в Харкові з'ясувати не вдалось (№ 99, с. 4).

Про акції протесту проти ЗУ «Про засади державної мовної політики» у Харкові у розширеній замітці «Харківський майдан: Закон про мову кинули Україні як кістку» (№ 119, с. 4) інформує читачів Олена Соколинська. На думку журналіста, важливим є те, що в акціях брала участь молодь, а це вагомий показник небайдужості молодого покоління до майбутнього держави.

Про нові акції протесту йдеться у репортажі «Війна за мову» (№ 120–121, с. 6–7) Тараса Чухліба, на думку якого закон України «Про засади державної мовної політики» є нищівним ударом для української мови.

В аналітичній статті «Феномен мовного протесту або Мимовільні нащадки Олександра Потебні» (№ 128, с. 5) Петра Кралюка, який попереджає: якщо виникає загроза мові, то виникає загроза зникнення самого народу.

Підсумовуючи, автор говорить, що нормальний розвиток мови — одна з головних передумов розвитку нації. Ті народи, які втрачають свою рідну мову та приймають чужу, не є духовно самостійними. Більше того — не здатні відстоювати своє право на життя серед інших націй і фактично засуджені на смерть (№ 128, с. 5).

Нові хвилі протестів проти мовного закону наводить у розширеній замітці «Схід не змовчав» (№ 129, с. 5) журналіст газети «День» Наталія Білоусова.

Свою позицію щодо закону на шпальтах газети висловили й вчені. На думку автора аналітичної статті «Яку мету насправді мають автори законопроекту» (№ 95, с. 4) професора Лариси Масенко закон є частиною стратегічної мети розділення України, фактично посяганням на територію України шляхом надання російській мові статусу регіональної. Слід зазначити, що Лариса Масенко кілька разів вступала в дискусію, вважаючи закон спрямованим проти української мови, про що йдеться в статті «Війна мов. За ким перемога?» (№ 112, с. 5).

В аналітичній статті «Науковці оцінюють закон про засади мовної політики» (№ 100, с. 4), яка складається з двох частин, підзаголовки говорять самі за себе: «Хартію було ратифіковано з порушенням Конституції України» та «Це тягне за собою колосальні фінансові видатки».

Звернути увагу читачів на неточності в тексті закону закликає Володимир Погребенник в статті «Запущено механізм, що порве державу» (№ 104, с. 4), оскільки вони мають глибокий підтекст, який у майбутньому негативно вплине на розвиток української мови в державі.

Редакція газети залучила до дискусії й читачів. Полемічний лист «Плач Ярославни, або Українська мова здатна себе самостійно захистити» (№ 100, с. 5) Анатолія Павленка — це намагання знайти способи збереження української мови та унеможливлення її русифікації, посилаючись на досвід Ізраїлю з його державною мовою івритом, яку в країні відродили і зробили престижною та загальноповсякденною.

Своє бачення мовної проблеми в Україні і важливість мови для кожної людини у полемічному листі-зверненні «Про рідну мову і ДНК» (№ 110–111, с. 12) висловлює читач Олекса Рижук. Звертаючись до українців, автор закликає кожного особисто дбати про рідну мову, порівнюючи її із ДНК — пам'яттю та історією народу.

Про важливість шанобливого ставлення до мов йдеться у листі-зверненні «Щоб не жити в провінції Російської імперії» (№ 154–155, с. 12) читач газети «День», фізик за фахом, Іван Юрківський, переконуючи, що національна мова є беззаперечним фактором успіху

Розширює жанрову палітру дискусії рецензія «Як стати мовно свідомим?» (№ 110–111, с. 23) Тетяна Кроп на книгу мовознавця Пилипа Селігея «Мовна свідомість: структура, типологія, виховання». Розглядаючи книгу, журналістка газети «День» вказує на джерело мовної проблеми в Україні — не усвідомлення народом значущості української мови як державної та відсутність підтримки владою її розвитку.

Картина голосування та прийняття депутатами Верховної Ради дискусійного мовного законопроекту постає перед читачами у розширеній замітці «Москві не шкода Януковича» (№ 113, с. 2) журналіста газети «День» Марії

Томак. Відповідно до специфіки жанру цей головний факт відображає підзаголовок матеріалу «Учора парламент проголосував скандальний законопроект про мову». Цікаво, що фраза винесена на початок матеріалу є частиною текстового блоку і ключовою авторською думкою. Марія Томак емоційно зауважує, що законопроект № 9073 — це виклик усьому живому в українському суспільстві. Та водночас це руйнівна сила для Партії регіонів (№ 113, с. 2). Важливим інформаційним доповненням до публікації стають коментарі народних депутатів щодо ситуації, яка відбувалася у Верховній Раді, та коментарі громадських діячів.

Мовний закон це наслідок низки серйозних політичних поразок останнього 20-річчя. І тепер ідеться навіть не про мову. Ідеться про збереження державності (№ 114, с. 4–5). Такий лейтмотив аналітичної статті «20-річчя поразок: наслідки» (№ 114, с. 4–5) журналістів газети «День» Івана Капсамуна та Марії Томак.

Підсумовуючи сказане можна зробити такі висновки. Газета «День» не стояла осторонь доленосної для української громади проблема. Як видання, редакційна політика якого формується на основі української національної ідеї, намагається, залучивши усі можливі механізми, сформуванати мовну свідомість читачів та вплинути на владу, спонукати її до конструктивної діяльності.

Державна мовна політика, як її бачить редакція тижневика, — невід’ємна складова національної політики та національної безпеки держави. Державна мова — соціально-духовна інституція, яка, окрім всього іншого, є мірилом не тільки державності, а й суспільно-політичного устрою, рівня демократії та запорукою динамічного розвитку нації та її консолідуючим чинником.

Контент газети «День», інформаційним приводом якого стало прийняття закону характеризується тематичним та жанровим розмаїттям матеріалів пронізаних єдиною ідеєю: Закон України «Про засади державної мовної політики» — загроза суверенітету України.

Література:

- ЄВГРАФОВА, А. О., ТКАЧЕНКО, О. Г.: *Українська національна ідея як українське духовне начало*. In: Вісник Сумського державного університету 1/2008, с. 164–169.
- ЄВСЄЄВА, Г.: *Реалізації державної мовної політики в Україні в контексті української національної ідеї*. In: Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури 4/2011, с. 61–66.
- День (2012) Газета. Київ.